

a mozdíthatók és azok, akik megmozdulnak. 'Úgy képezem, hogy te, kedves olvasó, olyan vagy, aki megmozdul. Ha így van, nincs más feladatod, mint megtalálni azokat, akik mozdíthatók, és rávenni őket, hogy csatlakozzanak hozzád' (48–49. o.).

A kötet persze nem attól jó, hogy leíró elbeszélés egy-egy eseményorról, vagy hatalomkritikai megerősítés az uralmi ostobaság egyetemességéről. Talán legfőbb erénye mindezek mellett is az, ahogyan nem kíméli önmagát, saját mozgalmukat, párhuzamosan zajló kontrollpéldákat, sikertelen vagy felfuvalkodott kísérletek bajgyűjteményét, elvakultságok és tévképzetek rossz példáit sem. Célja nem a forradalom exportja, sem a tankönyvi magabiztosságú civilitástudományi alapozás, sem a névtelen mozgalmári sikermenedzselés propagandája. Egyszerűen csak tanácsokat ad úgy, hogy élő és

életképes példák eszköztárát mutatja föl, akár nemzetközi összehasonlításban, akár globalizációkritikai összefüggésekben, akár csoporttréningek ismertetésével, akár analógiás változatokban – de mindig az emberre, a létező, gondolkodó, kérdező, tétova és bizonytalan lényre is koncentrálna. Mintegy írásos cáfolatát adja annak is: ha lehet egyáltalán megváltoztatni a világot, s lehet diktátorokat megbuktatni, akkor azt csakis erőszakmentesen, humorral, életvidáman lehet, mert másképp nem is érdemes.

Szrgya Popovics (2017): *Útmutató a forradalomhoz*. Göncöl Kiadó, Budapest. 252.

A. Gergely András

MTA PTI ny. tudományos főmunkatárs; ELTE Társadalomtudományi Kar, Kulturális Antropológia Tanszék, óraadó, címzetes egyetemi tanár

„Szerintem a tanulás az egy kitörési pont”

Az oktatás lehetséges hátránykompenzáló hatásáról sok szó esik napjainkban, azonban egy-egy sikeres életúthoz nem elegendő csak az oktatási rendszer vagy az intézmények vizsgálata, figyelembe kell venni további tényezőket is. Óhidy Andrea 2016-ban, a Gypsy Studies – Cigány tanulmányok sorozat 37. részeként megjelent könyve is ezt a kérdéskört feszegeti, mégpedig a „kisebbségek kisebbségének”, a roma/cigány nők szemszögéből nézve. A kötet első felében egy elemzést olvashatunk a könyv főszereplőinek tekinthető, tíz roma/cigány nővel készült narratív életrajzi interjúk alapján. A második felében maguk az interjúk is teljes terjedelmükben megtalálhatók. A szerző e beszélgetések alapján keresi a választ arra a kérdésre, hogy az interjúalanyok életében mely tényezők voltak a legjelentősebbek, amelyek az oktatási rendszerben való sikerességükhöz vezettek.

A kötet abból az alapproblémából indul ki, hogy a roma/cigány népesség között magas az alacsony iskolázottságúak aránya. Éppen ezért Forray R. Katalin az előszóban egy, az alacsony iskolázottsággal kapcsolatos alapvető problémát fogalmaz meg: „[...]

az alacsony iskolázottság legfőbb magyarázatát a távolságokban találjuk: távolság az iskolától, a magasabb műveltségtől, a munkahelyektől, és így tovább” (7. o.). A kötetben bemutatott tíz interjúalanyt ezeket a távolságokat mind le kellett győznie ahhoz, hogy ma már diplomás értelmi-

ségiként élhessen és dolgozhasson, valamint munkájával és/vagy önkéntes tevékenységével segítsen más roma/cigány származású lányoknak/nőknek hasonló céljaik elérésében.

A roma/cigány nők több szempontból is hátrányban vannak a társadalom más tagjaihoz képest. Egyrészt nemük miatt nehezebb érvényesülniük, mivel tradicionálisan a kultúrájukban az ő szerepük a család összetartásában, a gyermeknevelésben jelentős. Másrészt kulturális-etnikai hovatartozásuk miatt sok esetben előítéleteknek vannak kitéve akár az oktatásban, akár később munkavállalóként. Harmadrészt a család szociális helyzete is negatív hatással lehet a (lány)gyermek továbbtanulására. Ezért amennyiben az iskolában sikeresek, az hosszú távon sok esetben azzal jár együtt, hogy esetleg identitásuk feladása árán kerülnek jobb helyzetbe. Vagyis: már sem ők saját magukat, sem a környezetük nem tekintik őket a roma/cigány közösséghez tartozónak, ami egybecseng az underclass elmélet azon változatával, amit Szelényi Iván és Ladányi János a romákkal/cigányokkal kapcsolatban fogalmazott meg. Azonban vannak olyan romák/cigányok, akiknek sikerül mindvégig megőrizniük identitásukat, és végzettségük, tapasztalataik segítségével még inkább hozzá tudnak járulni közösségük kulturális tőkájének gazdagításához. A kötetben megszólaló nők jól reprezentálják az imént felvázolt társadalmi helyzetet. Mindannyian magasán iskolázottak: hárman BA-s diplomával rendelkeznek, hatnak egyetemi végzettsége, míg egynek tudományos fokozata is van. Az interjúalanyok közül nyolcan első generációs értelmiségiek. Kulturális-etnikai hovatartozásukat tekintve hatan beásnak, hárman oláhoknak, míg egy romungró cigánynak vallja magát, azonban a roma/cigány kultúrához különböző mértékben kötődnek.

A kérdezettek az iskolai sikerességüket befolyásoló tényezőkkel kapcsolatban kitérnek a családi hátterükre, a gyermekkorukra és neveltetésükre, az óvodai és iskolai tapasztalataikra, a pillanatnyi élethelyzetükre, munkájukra, valamint

családjuk támogató szerepére. Mindezen hatások együttes értelmezéséhez Óhidy Andrea nemcsak a szakirodalom különböző elméleti megközelítéseit hívja segítségül, hanem szakértői interjúkat is készített a témában, melyek a narratív életrajzi interjúk elemzéséhez értelmezési keretet nyújtottak.

Az interjúk alapján az iskolai karriert támogató tényezők között az egyéni tanulási motiváció, a megfelelési kényszer, a szülők – főleg az anyák – és barátok segítése, a különböző támogató programok, illetve intézmények – például a Gandhi Gimnázium –, majd később az egyetem és a munkahely pozitív miliője, valamint a diszkrimináció hiánya jelenik meg leginkább. A Gandhi Gimnázium többek válaszában is megjelenik. Az országosan egyedülálló intézmény célja a roma/cigány tanulók értelmiségivé nevelése, és az ehhez szükséges támogatások – például internátus – megadása. Hasonlóan fontos szerepet tölt be a legtöbb interjúalany életében a Pécsi Tudományegyetem Romológia Tanszéke is, ami szintén az egyetlen az országban, s melynek célja az interdiszciplináris romológiakutatás, ezzel is támogatva a roma közösségi kulturális tőke gyarapítását. Többen említették a Romaversitas Alapítványt is, aminek a felsőoktatásban tanuló roma/cigány diákok támogatása a célja. Az interjúalanyok véleménye szerint ezen intézmények segítségével nélkül lehetséges, hogy nem értek volna el annyi mindent az életben, mint ahol most tartanak, ezért szívesen emlékeznek vissza az itt töltött időre.

Az oktatási sikerességet negatívan befolyásoló tényezők is megjelennek a válaszokban. Ilyen tényezőként a szegénység, a szülők tájékozatlansága és az ebből is fakadó családi konfliktusok, a roma/cigány közösségből való kirekesztődés lehetősége, a tanárok vagy később a kollégák negatív attitűdje, a személyes bizonytalanság vagy az iskolai diszkrimináció olvasható az interjúkban. A válaszok között megjelenik az óvodába járás hiánya is, ami – visszaemlékezéseik alapján – főleg az első néhány osztályban okozott

problémát életükben. A negatív tényezők ellenére a megszólaltatott nők sikeresen léptek a társadalmi felemelkedés útjára, és máig is főállásban vagy önkéntesként igyekeznek segíteni másoknak is hasonló céljaik elérésében.

Összességében az interjúalanyok válaszaiban az alábbi fontos üzenet fogalmazódik meg: kellő belső motivációval és kitartással még a leghátrányosabb helyzetből is ki lehet törni, és sikeresen lehet teljesíteni az iskolában, majd a munka világában. A kitörési folyamatot megkönnyíti egy segítő, támogató közeg, ami például a család és/vagy az oktatási intézmények támogatásában, esetleg egy-egy példaképben nyilvánulhat meg, azonban a kezdéshez az egyén elhatározása a legfontosabb. Óhidy Andrea könyvét ajánlom

mindazoknak, akik érdeklődnek a roma-/cigánykutatások iránt, szívesen olvasnak életrajzi interjúkat, továbbá azoknak, akik esetleg egy kis motivációt keresnek saját céljaikkal kapcsolatban. S ahogy a szerző maga is írja, az interjúk továbbgondolásra, -elemzésre alkalmasak, így érdemes lehet ebből a szemszögből is olvasni őket.

Óhidy Andrea (2016): *A halmozottan hátrányos helyzetből a diplomáig. Tíz roma és cigány nő sikertörténete a magyar oktatási rendszerben*. Pécsi Tudományegyetem BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs.

Sebestyén Krisztina

tanársegéd, Nyíregyházi Egyetem,
Alkalmazott Humántudományok Intézete

Dante 750

Dante születésének 750. évfordulója alkalmából jelent meg 2015-ben Kelemen János „Komédiámat hívom tanúmul”. Az önreflexió nyelve Danténál című kötete. A szakmai háttérét és műveltségét tekintve filozófus és italianista szerző hazai és nemzetközi szinten is elismert Dante-kutatásainak újabb eredményeit gyűjtötte össze, melyek korábbi vizsgálódásai folytatásának tekinthetők.

Nemcsak azért, mert ez a könyv is azokhoz szól, akiket már megérintett az „Isteni Szinjáték” filozófiai-vallási-költői ereje, és érteni is kívánják ennek a hatásnak az eredőit, hanem azért is, mert a művészetfilozófiai és nyelvfilozófiai szempontok ebben a munkában is meghatározóak. Ugyanakkor mégsem a régebbi tanulmányokat kapjuk ismételtlen kézhez, hiszen egy új kérdéskör kerül előtérbe: míg Kelemen korábban inkább a teoretikus Dantéra összpontosítva vezette olvasóját a Dante-titok bugyraiban (*A filozófus Dante*), addig ez a kötet a költő Dantéra fókuszál, és a *Komédia* szövegének programszerű önreflexivitását veszi célba.

Közismert és a költészet mibenlétét érintő az a jakobsoni megállapítás, hogy az önreflexív jelleg minden irodal-

mi alkotás sajátja, és a poétikai funkció éppen az önreferencialitás révén, az üzenet materialitásának előtérbe kerülésével valósul meg. Ennek értelmében a dantei főmű (legalábbis minden irodalmi olvasatában) magától értetődően önreflexív, akár a szerző vagy a mű szándékától függetlenül is, sőt egy egyszerű választási szlogen – Jakobson példája éppen ez – is bírhat poétikai funkcióval. Vagyis egyrészt az önreflexivitas szükséges, de nem elégséges feltétele az esztétikai minőségnek, másrészt viszont, ha egy alkotás programszerűen utal saját magára, akkor az azt jelenti, hogy már eleve irodalmi olvasásra szánták és szerzője maga volt művének első értő olvasója is.

Kelemen János figyelme erre a műértő író-olvasó Dantéra irányul, legalább-